

սերը աւելի մեծ գործով պսակել, անմահացնելով իւր անունը ոչ պակաս քան Հազարեանները, Սանասարեանը եւս, Նոյնը պէտք է ըստպատել բարեբախտ ձեռնհաս եւ կրթական գործին հմուտ բարեկամներին, որոնք մշակին նրա համար այդ կարեւոր գործնական հարցերը, եթէ այս ամենը որ եւ է անսպասելի պատճառով չ'այդողի, չէ՞ որ ազգը կամ ազգի կարողւոր դասը ինքը կարող է հաւաքական ոյժով ստեղծել Փարիզի հայ եկեղեցու շուրջը այն մտաւոր կենտրոնը, որ ա՛յնքան մեծ նշանակութիւն կ'ունենայ իր համար ապագային:

Կերը ընթածա խորհրդածութիւններով եւ կամեցայ միայն ընդհանուր կերպով ուրուագծել այն, ինչ որ մանրամասնորեն յիշեալ հարցերի նկատմամբ պէտք է մշակուի ձեռնհաս անձերի յատուկ մասնախմբով: Եթէ քանը հայ հասարակութեան միայ, անշուշտ պէտք է իւր ժամանակին ծանօթացնել նրան « Անահիտ »-ի միջոցով կազմուելիք ծրագրի գլխաւոր եզրակացութիւններին:

10 Մարտ 1905 Փարիզ

ԳԻՒՄՐԵՑԻ

Արեւելեան Գրականութիւն

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԲԱՆԱՍԵՆՈՒԹԻՒՆ

Այսպէսով որ թրքերէն լեզուի ծանօթ հայ գրագէտներ օսմանեան գրականութիւնը իր բոլոր երեսներով հայ հասարակութեան ծանօթացնեն, կ'ուզեմ օգտուել չափեական հատորի մը (1) զոր այս օրերս հրատարակեցին Պ. Ապտիւլ-Հալիմ Մէմ-տուհ եւ Էմման Ֆազի, գաղափար մը տալու համար մեր հասարակութեան ոչ-թրքագէտ մասին այդ գրականութեան մէջ ճիշդին, սիրային ջանքերով երեսներ վրայ: « Թրքական սիրոյ ծաղկաբաղ »-ը երկրորդ թիւն է շարքի մը, որուն առաջինն էր՝ Արաքական սիրոյ ծաղկաբաղը, ֆրանսերէնի թարգմանուած Պ. Ֆէրիտին տը Մարթինսի եւ Ապտէլ իսայիք պէյն ձեռքով, եւ որ երեւցաւ քանի մը ասարկ առաջ:

Ապտիւլ-Հալիմ Մէմտուհ Պէյ, « ճշմարտապէս » ազատամիտ Թուրք մըն է, Թուրք մը որուն նմանները բազմաթիւ էր որ նուազ սա-կաւագիտ ըլլային: Կէց եօթն ամիս առաջ՝ Համբոյի յայդդուութեան հարցին իր նուիրած յօդուածը Եօրպիէին մէջ՝ մտածմանց լայն եւ ազնիւ անկախութիւն մը կը յայտնէր. այդ նոյն սգին կը փայլի այս հատորին մէջ ալ: Գէմալ պէյի առթիւ խօսելով Թուրք ազատական կու-

սակցութեան մասին, Ապտիւլ-Հալիմ Մէմտուհ հետեւեալ անկեղծ եւ արի տողերով կը յայտնէ իր ցարդ այդ կուսակցութեան այժմեան անկեղծ կայդութեան նկատմամբ. « Պէտք չէ չիտթիւ այն ատմութեան (Գէմալ պէյի ատմութեան) ճշմարիտ երիտասարդ-Թուրքիան այսօրեան կարծեցեալ երիտասարդ-Թուրքիային հետ: Ե-գիպտական զահնէ գրկուած՝ իր եղբորը Իսմայիլ փաշային, Սուլթան Ապտիւլ-Ազիզին եւ Մեծ եպարքոս Այի փաշային ձեռքով, Մուս-թաֆա մազիլ փաշա հիմնեց առաջին . . . եւ վերջին թրքական ընկերութիւնը քաղաքական եւ ընկերական զարթման: Իսկոյն Սուլթանը ըմբռնեց գործուած սխալը, եւ առաջարկեց դարձնել իրեն թագը որ իրով գողցուած էր. բայց զաջարկուող վերանորոգիչը մերժեց: Նա-խընտրեց զանկ իր թագը, եւ իր տեղը թուրք ժողովուրդը թագապսակել, անոր շնորհիվ օրինական վեհապետութիւնը Մուսթաֆա Ֆա-զիլ փաշայի երիտասարդ-Թուրքիային շնորհիւ է որ Սամանգիւ ունեցան Միտաթ փաշայի Սահմանադրութիւնը, որ, աւա՛ղ վաղաժողով եղաւ: Այդ չըլնային գլխաւոր Թուրք տաղանդները, այն մարգիւր որոնց անդրիւրեմեան աղ-եցցութիւնը դեռ լոյսի նշողին մը կը ձգէ հա-մուական Թուրքիային վրայ, Մուսթաֆա Ֆա-զիլի խորհրդականները, լարտուղարները, բա-րեկամներն էին: Այն անհատները որ այժմ ինք-զինքնին երիտասարդ-Թուրք կ'անուանեն օտար երկրներու մէջ, երեք տեսակի կը բաժնուին. ոմանք, ամուհնէ բազմութիւններ, միանգամայն չաշուտ եւ խաչագող, իրենց բարենորոգչական եռանդը կը սահմանափակին իրենց լրտեսական գործունէութեան ձգած պարագայ ժամերուն մէջ՝ տարտուր պարտաւազներ հրատարակելու, որոնք սահմանուած են իրենց զբաղման դրամ հայթայթելու կամ չահաբեր պաշտօններ՝ երբ Արեւելքը դառնան. . . այլք պարագայէս գեղահոնք են, զո՞նք համայնական վարչութեան, որ կծիկը դրած են՝ անարդարութենէ մը խալտելու հա-մար, եւ այլ եւս Գալիբի Լաթիֆի սրհարան-ներուն մէջ՝ իր տար կան՝ մոռնալով իրենց չա-հները, իրենց ընտանիքը, իրենց հայրենիքը. ուրիշներ վերջապէս, արդի Սուլթանին օրով յայդդութեան հասած ըլլալով, կը ջանան վաղ-ուան Սուլթանին բարեկամութիւնն այժմէն վատորիկ: Կէս-ձայնով, ինքզինքին հանդար-տեցնելու համար՝ Սահմանադրութեան վերա-հաստատումը պահանջելով հանդերձ, կը փառա-բանին զահաճառնդը որուն նկարագրին ու դիտաւորութիւնները ոչ որ գիտէ սակայն: Անոնցմէ ոչ մէկը Թուրքներ կը հրաւիրէ ընկե-րական յառաջդիմութեան, ուշիմ եւ առնական գործունէութեան. եւ իրենց լրագրիւններ եւրո-պական ընթերցողին ո եւ է տեղեկութիւն չեն տար Թուրքերուն մէջ գտնուած չափեական ու գեղեցիկ բանեցում մասին: Երբեմնի երիտա-սարդ-Թուրքերուն ճշմարիտ զաւակներն անոնք են որ, հոն, իրենց երկրին մէջ, լուծեալն կը պարտաստեն լաւագոյն ապագայ մը: Շատ հազ-

(1) Anthologie de l'amour turc, par Abdul-Halim Memdough et Edmond Fazy. Librairie du Mercure de France. Գին 8 ֆր. 50

ուսագէտ է պատահիլ Եւրոպայի մէջ Թուրքի մը որու մէջ կարկել ըլլայ վերակենդանացած տեսնել իր նախահայրերուն առաքնութիւնները եւ որ, հակառակ խնդրանքներուն եւ զրկանքներուն, ջանայ անտարբեր հասարակութեան յայտնել Օսմանեան հայրենիքին ընկերական պէտքերը . . . »

Հատորը բաժնուած է երկու մասի . առաջինը՝ նուերուած ասիական հին դպրոցին, երկրորդը եւրոպական նոր դպրոցին . ահա ինչպէս կը բացատրէ հեղինակն այդ բաժանումը եւ ընդհանրապէս թուրք բանաստեղծութիւնը .

« Թրքական քնարագութեան այս ծաղկաքղը երկու մասի բաժնեցիկը անուանելով դանոնք՝ Անխիլոս դպրոց ու Եւրոպական դպրոցը : Այդ « դպրոց » բառը, որ աւելի պատշաճ է արեւելեան քան արեւմտեան բանաստեղծութեան, ընթացիկ ու քաջակ ըլլալու առաւելութիւնն ունի : Հնադրքերական դուրագրպութիւն, եւրոպական դպրոցը օսմանեան բանաստեղծութեան մէջ՝ կը թուագրուի այն ժամանակն երբ Եւրոպայի մը սկսէր Թուրքերը հաւկրնալ : Ինչ ալ ըլլայ, երկու դպրոցներուն միակը որ ճշմարտագէտ թրքական է եւ ազգային, նոր դպրոցն է, Եւրոպական Դպրոցը՝ Հին բանաստեղծութեան, Անխիլոս Դպրոցին բանաստեղծները, իրենք իրով ունենին արեւելեան քերթութեան դասական ձեւերուն նմանողութիւնը, եւ իրենց գործերը ուրիշ բան չեն յայտ յաճախ բայց իմէ պարսկական « ըրիշ յնդու » կամ զանազանութիւններ : Այսօրուան բանաստեղծները, եւրոպական դպրոցին պատկանողները, Զրաւորի մէջ ստղծեցան « բացարձակ անկեղծութիւնը՝ ինքնատուութեան միջոց » , վերագործելով բնութեան, իրապատութիւնը, տպաւորականութիւնը : Կը նկարագրեն ինչ որ կը տեսնեն կամ ինչ որ կ'երագեն, կ'արտայայտեն ինչ որ կը զգան՝ պարզապէս, եւ վաղ կ'անցնին հետտորակեան եւ տաղաչափական հրահանգներէն որ տոնելով կ'ապականէին օսմանեան մեծագոյն հանձարներուն գործերը :

« Վերջապէս, մինչ Անխիլոս Դպրոցին բանաստեղծները իրենց երգերուն լաւագոյն բաժինը պարմաններուն կը նուիրեն, Եւրոպական Դպրոցիները, տեսակ մը պատուր ինչդիր կը նկատեն զանոնք անխառնօրէն նուիրել պարմանուններուն : Այլ եւս, ամէն մէկ ընթերցողի մէջ, բարեբերու վերանորոգիչ մը կայ : Ստաւտեմէն եւ նոյն իսկ Պղատոնի մուսան ալ չեն ներշնչեր զայնեցոյն Էֆէնտիներն ու Պէշիրը : . . . Թուրքերը մէջ բանաստեղծները, ինչպէս ուրբերը, համայնաբարայն պատկառանքի առարկայ են : Տիգրիսի հովտին մէջ եւ Վոսփօրի անկերուն վայր, օդոդուրը երկուշաժ յարգանքով մը կը կրկնէ անոնց ամենայնութիւնն անունը :

. . . Ենթադրու է որ թրքական մեծ քերթութեանը նշանները անբարգմանելի կը թուին, եւ օսմանեան գրականութիւնը կը նախընտրէ բարոյախոսական, քաղաքական նիւթերը, միա-

տիքական ցնորաբանութիւնները՝ սիրային քնարագութեանէն . ներկայ հատորը կազմող հատուածները, ատով հանդերձ, նորէն յատկանշական են որ յաճախ՝ հրապոյրով լեցուն : »

« Հրապոյր » ունին՝ իրօք այս հաւաքածուէն կտորներէն ոմանք, թէպէտ այդ կտորները բազմաթիւ չեն . բայց « յատկանշական » զի բան կայ ատոնց մէջ Անխիլոս դպրոցին էջերը, ինչպէս Պ. Մէմուռէ ինքն ալ գիտել կուտայ, նմանողութիւններ են պարսկական բանաստեղծութեան ու շատ վար կը մնան իրենց բնատիպաբնէն, եւ հոն ոչինչ կայ որ բաղդատուելու արժանի ըլլայ մեր Դուշակին հետ, մարմնական ցանկութիւնն է որ, յաճախ կուտարար, երբեմն սիրուն պատկերներով, կ'արտայայտուի պարսկական բանաստեղծութեան մէջ կաղապարուած նոր դպրոցին մէջ աւելի ինքնատուութիւն եւ աւելի փայլ կը գտնենք, բայց այդ ինքնատուութիւնն ու փայլն ալ սահմանափակ են, չեն յայտնի ազգային ուժով ինքնուրոյն կերպ մը, իստանուրդ մըն են պարսկական ու Ֆրանսաւան բանաստեղծութեան տարբերութիւնը, երբեմն բաւական նուրբ բացատրութեանց, քննուլ քննարկութեան մը հանդիմով, յաճախ ալ տղա՝ յակնաւորեանց, մտածման ու ձեւի անխալտի տկարութեան մէջ մնալով : Առաջնակարգ ուժը զոր Թուրք ցեղը ցոյց տուած է զինուորական ոլորտին մէջ, հեռու է նոյն չափով յայտնուած ըլլալէ բանաստեղծական ստեղծագործութեան մէջ (զէջի մը անտրոյն դատելով). մինչ արաբական սիրոյ երգերուն մէջ, որոշապէս եւ հօրապէս կ'արտայայտուի այդ ջղուտ, ռազմիկ, խրտիտ, տարփուտ ու անպետական ցեղին պիւրկ ու նուրբ հոգին : Միակ ինքնատուութիւնը — թէպէտ յարաբերաբար ինքնատուութիւն — որ կրնայ նկատուի հող, նոր դպրոցը բանաստեղծներէն ոմանք մօտ երեւցած հեղուկան միլամադութիւնը, տեսակ մը մեղի տրամաբանցութիւնն է, որ մեր Պէշիրիմալիներուն ու Դուրեաններուն մէջ ալ յայտնուած է եւ աւելի պոլսական կիլիմային ու միլամալիին արդիւնքն է քան թուրք ցեղին հոգւոյն ուղղակի բնուածը :

Այդ բանաստեղծութեանց մէջ կան շատեր որ թոյլ են յղացմամբ, հասարակ ու տափալ՝ ձեւով . ոմանք՝ այնքան սովորական ու տկար, որ բնաւ պէտք չէր տեղ գտնէին ազգի մը բանաստեղծութեան լաւագոյն էջերը ներկայացնող հաւաքածուի մը մէջ : Ծաւալին այն է որ այդ տկար էջերու շարքին կը պատկանին բոլոր կըստները Ապտուլ-Հաք-Համիտ բանաստեղծին, զոր Պ. Մէմուռէ կը ներկայացնէ իր թրքական նոր քերթութեան հիմնադիրն ու մեծագոյն ներկայացուցիչներէն : « Համիտ Պէշին է որ, կը դրէ, թրքերէն առաջին ռոսանաւոր որբերգութիւնը գրեք . ինքն է որ բացաւ, շատ յաղողապէս, Եւրոպական դպրոցը օսմանեան բանաստեղծութեան մէջ, Համիտ ինքնին կը բաւէ զգոմանելու, հակակշիւթու այն մտաւորական անկումը ուր կը գտնուին իր հայրենակիցները

իր գրեթէ համանունին (1) թագաւորութեան օրով, Կէս-դարէ ի վեր, կ'անանաւորէ — Բէ-մայի՛ իր հոգեկան երգօր՝ հետ, որ ինքն իսկ հանդիսաւորապէս խոստովանեցաւ որ անոր կը պատկանէր սաակնութիւնը — մտայն եւ վե-հանձն Թուրքիան Ապտիւլ-Հաքը-Համիտի համբաւը օրէ օր աւելի ընդարձակ տարածում կը գտնէ Օսմանեան Պետութեան մէջ, եւ օս-կայն իր գործերուն երկու երրորդը, եւ ամե-նէն կարեւորները, անտիպ կը մնան : » Թէ Ապտիւլ-Հաքը-Համիտ վերանորոգած ըլլայ թրք-ական քանաստեղծութիւնը՝ անոր մէջ մտցնե-լով եւրոպական աղիւն, նուրբ տարրեր, ասի-յի կրօնք վէճէ ենթարկուիլ, քանի որ Բէմայի պէս ճշմարտապէս տարաշրջաւոր գրաղէտներ իսկ զայդ խոստովանած են . եւ նոյն իսկ այս հատորին մէջ իրմէ թարգմանուած կտորներուն մէջ՝ զգալորմներ կը ձեւը որոպակէ կը ձգ-տին զէպ ի եւրոպականացում . բայց Ապտիւլ-Հաքը-Համիտ քառուստագիտական տաղանդին բուն ուժով ու ինքնատուրութեամբ լրաց գա-ղափար ունենալու համար՝ պէտք է թերեւս սպասել իր անտիպ էջերուն հրատարակութեան եւ կամ թերեւս իր քնարը աւելի իմաստասի-րական կամ քաղաքական նրիթերու մէջ ուժեղ է քան սիրայիններուն . այս հատորին մէջ մեզի ընդանայն կտորները տարբերապէս սովորա-կան են յղացումով եւ տկար արուեստով, — հազիւ տեղ տեղ քանի մը քիչ շատ փայլ ու նորութիւն ունեցող պատկերներու փակագիծ-ներով, — « Ապտիւրբաման Գ. » թատեր-գութեան երկայն մնախօսութիւնը տղայական բացազանդութեանց հիւսք մըն է եւ անոր լոյ՛ մեր Պէշիկթաշիաններուն ու Թէրզեաններուն խաղերը ինքնատուրութեան հրաշալիքներ կը դառնան . միւս քերթածներուն վրայ զգալ-փար մը տալու համար՝ կը թարգմանեմ այս-տեղ « Թէրէզ » եղերերգին սկիզբը .

« Աւա՛ղ, մեկնեցաւ գեղանի թերեզը, որ ձիւնին մէջ փողոցին անցնելու կը վախնար : Անտելի կտորեկ լրայ՝ պոլովառն անցնելով, շուտով հասաւ Բեռ-Լալէզ : »

« Օ՛հ, Թըքախտի այդ մարտիրոսուհին բաց դէմքը զիս խորապէս յուզեց . իր աչքե-րուն երեւոյթը կը յայտնէ թէ մեռնելի ստաջ լացած է :

« Հողին գետ կը տրորէ Թէրէզի մարմնոյ մէջ . իր արտին տաղութիւնը կը զգացուի : Իր այտուէն մին գետ վարդազուն է, վայրկեանէ վայրկեան կը տփուռնի ան :

« Շուռիկ կտրած է . Կարծես ճերմակ ըստ-ուեր մը երկնքն իր կարծրացած գէմքին վրայ ցոլացած է :

« Իսկպպէս, Թափանցիկ է իր մարմնը . կը նշմարուի խորհուրդը որ անոր մէջ կը թաքչի . Թէրէզի մէջ՝ կարգուելու յոյսը գետ չէ մա-րած »

Նմանապէս ծայրայեղ գովեստներով ներկա-

յացուած Խայիտ Զիա Պէշի կտորը (Հարսնեքի գիշեր) չ'արագարանի շալլուած գովեստները . « Անա՛, կ'ըսէ Պ. Մէմուռն, Կոնստանտնուպոլիս, « Նաթրիսի » մը, Թուրքիոյ մէջ « արուես-տագէտ գրականութեան (écriture artiste) լաւ գործաւոր մը Իր հայրնակիցները զինքը կարգացած ատենին, յաճախ Ալֆոնս Տոտէն մտերմին կը բերին : . . . Ո՛չ ոք Խայիտ Զիա Պէշին աւելի պատիւ կը բերէ այժմ Եւրոպայիսն Իպրոցիմ Թուրքիոյ մէջ : » « Հարսնեքի գիշե-րը » սիրուն ու շնորհալի պատկեր մըն է թրք-ական հարեմի բարքերուն . հոն կը գտնենք նուրբ ու նկարուն ռճի ջանք մը որ մերթ յա՛նդ-ղած է բաւական . բայց ո՛րքան տղայական է ամբողջութիւնը, եւ ո՛րքան աւելորդաբանու-թիւններ, երկարաբանութիւններ, աննաւ ման-րամատնութեանց լրայ չեղտումներ . անշուշտ լաւագոյն պիտի ըլլար Տոտէի եւ մանաւանդ Կոնստանտնուպոլիս անուններ հանգիստ ձգել :

Թերեւս ըլլան մտածողներ թէ այդ կտորնե-րը թարգմանութեան մէջ կորսնցուցած ըլլալու են իրենց գորութիւնը եւ թէ վերջնական դա-տաստան մը ընելու համար՝ պէտք է քնադի-րներ կարգալ . Պ. Մէմուռն այդ մասին յաճախ ակնարկած է իր յառաջաբանին եւ ծանօթու-թեանց մէջ, եւ նոյն իսկ մերթ ինչած է կտոր-ները որ « անթարգմանելի » են ըստ իրեն : Ես բնաւ չեմ հաւատար « անթարգմանելի » բառին ճշգրտութեան . անթարգմանելի են միայն անպակ-տուածքներ ուր յանգր, բառախաբար, սուպա-չափական երաժշտութիւնը, տեղական ասու-թիւնները միակ հրապուրը կը կազմեն . արդ, ասոնք « բուն քանաստեղծութիւնը » չեն . ճշ-մարիտ բանաստեղծի մը գործը, որքան ալ մա-սամբ կորսնցած թարգմանութեան մէջ, միշտ կը պահէ իր էական յատկութիւնները . Հայտնի Հայնէ կը մնայ ֆրանսական թարգմանութեան մէջ . Էսկայր Բօ գրեթէ ոչինչ կորսնցուցած է Պոպլեքի թարգմանութեան մէջ . « Համլէթ »-ը կը չարտանակէ հրաշալի ըլլալ՝ Շվոպի թարգմա-նութեան մէջ, Եթէ չյաջողած թարգմանութիւն-ներ կան, յանցաբար թարգմանութեան ար-ուեստին ներքնական անկատարութիւնը չէ, յանցաւորը կամ ինքնակին է, որուն արժանիքը քաներու մէջ միայն կը յայտնայ, կամ թարգ-մանիչը որ անկարող եղած է քնադրին բացառ-րութեանց համարժէքը գտնելու : Ասոր պապ-ցոյցն այն է որ, նոյն իսկ այդ հատորին մէջ, կան քանի մը գեղեցիկ էջեր, որոնք գեղեցիկ են թարգմանութեան մէջ ալ, որովհետեւ գե-ղեցիկ մտածուած եւ ներքին արտայայտուած են քնադրին մէջ : Արդ էջերուն մէջ ամենէն աւելի ուշագրաւ են երկու քերթածներն որոնց մէջ (Բէմայի « Բանաստեղծ ») քնաւ կապ չունի սիրային զգացման հետ եւ միւսը (Միւլէյման Նազիֆի թերթուածը) չափազանց հեռաւոր կապ մը : Այստեղ կուտանք թարգմանութիւնը այդ երկու բանաստեղծութեանց :

Բանաստեղծը

Ի՛նչ է բանաստեղծը . — Ապրած մը՝ ընտանեւ տը-

(1) Սուլթան Համիթին :

տուճ ժպիտներով յօրինուած՝ անոր հրայրբոտ սիրոյ վայելիքներուն մէջ : Անոր համար է որ քաղաքատեղիին ժպիտը է ողջ ցօյի կամօյններ ծնածանին վրայ : Ինչպէս բոլոր քաղաքները, և նոյն իսկ ամենէն սակի, ստրուկն է բնութեան, և սակայն եր քաղաքայ անկէջ վեր բարձրանալը իր մարմինն իսկ կամայարկու անկարող, կը ճնշի՝ իր Լսիկ քաղաքներով՝ Տէկերբըր քաշի տառնի մինչև քերացոյն բարձունքները, մինչև կերտները կատարեւորանան : Եւ երբ հեռեցաւ խնձնէրը զինքն ընկճէ՝ դատարան կ'երգէ՝ ինչպէս ստիպով մը սեւերով պատած զանգի մը մէջ, ինչ անձնութեանն կը պողայ՝ ինչպէս բազէ մը, մայրուն՝ երկնիքի բարձրանան մէջ ուր տըր էր պակի, և որ, Սաղմային, զկայ ի հողը կ'իջնէ վերապի : Իրենց ողբալին երգերով ու իրենց յուսահատութեան աղաղակներով, այդպէս են բանաստեղծները, այդ գծադրները :

ԲԷՄԱԼ ԳԵՑ

Որոշոյի մը, որ բրփական դաւամին եզնդողն էր
կը զուարանամար

Դուն խնդացի իմ դաւամը ճշգրտել իմանալով, բեզի ծիծաղաբար երեւաւ այդ օտարականին հեծեծիտը : Այդ հեղզը, ինքն ալ, ուեի իր գոյնն ունիւնը, և այդ Լայնը որ կը հանէ՝ իր հեծեծիտն է :

Մեր երկրին մէջ ամէն բան կ'աղայ խնդալով, այդպէս է ճակատադիրը զոր Աստուած ամանանց այդ տեղումներուն : Լաց մը կը բարձրանայ առականներէն, լուսնըր մոլոս մը ունիւն որ իրենց կատարին վրայ կը գործողայ, Թուրքիա ըսե՛ք՝ տիրութիւն ըսե՛ք :

Իմ երկրին ցօյի կամօյնները տառապանքի արցունքներ են, Իմ Երկուններուն ձայնը դողողուն է և ցաւալին, Գուշկը : Իրերու բոլոր գեղցկեղանիները կարծես սուգ են մտած : Երկաթադրակայ յոյսերուն իրականացման գաշտը Սաղմային ու մայր կը մնայ :

Տոյսերու իրականացման դաշտը : Մեզի անձանտմ էր ան : Դու՛ր, ժրտանացիներ, Գու՛ր զայն մեզի յայտնեցիք մոլեռնիք : Եւ՛

Ան՛ դու՛ր այցուն Նշույններուն մէջ ոտքի ելա՛ր : Մինչդեռ մեր օրերը ցնորքներ երազելով կ'անցնին :

Մեր օրերին մէջ կ'ան շատ մը քաղաքներ՝ աւերակ դարձաւ, անհետեց իւրաքանչիւրին հորիզոնին վրայ՝ ազգի մը ուրուականը կը լածի : Հեծեծիտները, յուսահատութիւն, ողորտմ, աղաւանեալ կ'անցնեն, անա՛ այդ տեղումներուն զարգերը :

Իսկ ե՛ն մէկ զժապող խեղաբան եմ այդ երկրին : Եւ օտար եմ ոչ միայն այս բարդաւան երկրներուն օրոնք իմ վերջին ապաստանս են, այլ՝ նոյն իսկ ու եւ է դրախտի :

Եւ ամէն բան տարմունքան աչքովն նկատելի, արցունք եղաւ իմ միակ գործս : Կենսոյ արժանի է երկայն հեծկետան մ'անուանուելու : այո՛ր, կը հեծեծ ես, ու դաւան ինձի հետ կը հեծէ :

Մտածումները, զգացումները գեղեցիկ են, ազնիւ են, իրապէս եւրոպական են այս բանաստեղծութեանց մէջ, մեր բանաստեղծութեան մէջ չեմ իշխեր սահմանումս մը այնքան վիճ որքան այն դուր Բէմալ կուտայ բանաստեղծին : Իսկ Նազիֆի պէլի զերթիւմտոր ամենէն յուզիչը, ամենէն ուշադրաւոր, ամենէն ազնիւն է այդ հաստորին կտորներուն : Թէպէտ շատ հակիրճ, բայց շատ խորապէս եւ անկեղծ շնչով մը, տիրող ցեղին այդ գաւակը նշնչուցած է ցաւը զոր իրեն կը ներշնչէ Թրքական պայանդակ ընծիմէն աւերակ դարձած, ազուանքի հաւաքող դիպիկներով չեղջակուտուած զբաղող այդ երկիրներուն եւ անոնց մէջ Թափառող ճգնաժամ բայց ապրիլ ուղող ազգերու « ուրուական » ներուն տեղը, Երեսնասարդ փութերը, հայկա-

կան ջարդերէն ի վեր, երբեք յասակօրէն, անկերկրի կերպով չեն լայտնած այդ ցաւը, իրենցմէ շատերը նոյն իսկ իրենց բոլոր եանաղը կը թափեն՝ աւերակներու մէջն յառնող ազգերու ուրուականները դատափնտելու, անոնց ողբի ու բողոքի ձայնը ինքզեւու ծաւալի է սակայն որ ոչ միայն Նազիֆի պէլին պէս զգացողներ չիլ կը գտնուին այսօրուան Թուրք գրականութեան մէջ, այլ եւ որ Նազիֆի պէլն ինքն իսկ ողբալով շատացող մըն է, ինչո՞ւ պատերազմական գործունէութեան մէջ առաջնակարգ յատկութիւններ ցոյց տուած Թուրք ցեղը ճշմարիտ վերանորոգման համար անհրաժեշտ եղող անհական գործունէութիւն մը երեւան չի հաներ : Ինչո՞ւ իր երկրին մէջ տիրող բարբարոս կացողութեան մը ցաւն ու ամօքի յայտնա զգացող Թուրք մը եւրոպայի մէջ կը Թափառի եւ իր միակ գործը « արցունք » կը յայտարարէ : Այն օրը որ այդ արցունքը արտայայտուի կորովի արարքներով, աւերակներ կը վերականգնին, ուրուականներ կը վերականգնանան, Թուրքիան կը զանալայ ազատ ազգութիւններու ներդաշնակ եւ հզօր դաշնակցութիւն մը. — եւ այն ատեն արդէն պէտք չի մնար արցունքը :

Ամէն պարագայի մէջ վերեւ յիշուած երկու բանաստեղծութիւնները խորի լուտանս որ օսմանս բանաստեղծութեան հզօրագոյն կտորները իմաստասիրական, քաղաքական, բարոյական, երգիծական նիւթեր ներշնչուող էջերուն մէջ ըլլալու են, ինչպէս Պ. Մէմուռն ինքն ալ դիտել տուած է իր յառաջարկին մէջ, Յանկայի որ Պ. Մէմուռն ապագային հրատարակէր Քրիստներէն Թարգմանութիւնը օսմանս բանաստեղծութեան բոլոր երեսները — ու լուազոյն երեսները — ներկայացնող ամենէն բնորոշ էջերուն :

Այնպէս ինչպէս որ է, այս հատորը շատ չափական է նորէն եւ արժանի հետաքրքրելու մասնաւորապէս մեզ՝ Հայերս, որ մեծ մասամբ դժբաղաբար անձանթ ենք Թուրք գրականութեան : Շահեկան է ան, որովհետեւ մեզի կը յայտնէ՝ հրատարակողին մէջ՝ զգացմանց ճշմարիտ ազնուութիւն, ազատամտութիւն եւ անկեղծութիւն ու թարգմանութեան կտորներէն ոմանց մէջ՝ վիճ ճգնումներ, քնքուշ դիպումներ, որոնք թերեւս օր մը՝ ներկայ գաղլըր իշխման բարձունքով՝ զարդանան, ուռնանան եւ ճշմարտապէս ու ամբողջապէս վերանորոգեն Թուրք ազգն աւ թուրք գրականութիւնը :

Անանիիս յառջիկայ թիւով դիտի հրատարակած թարգմանութիւնը այս հատորին սիրալին լուազոյն էջերուն :

Ա. ՉՊԱՆԵԱՆԻ

Le Gérant : FRÉDÉRIC MACLER

Imp. D. DOGHAMADJIAN
18, Rue des Gobelins, Paris.

A.R.A.R.@

digitised by